

Polski Komitet
Błękitnej Tarczy

Kulturní dědictví v kontextu válečného a krizového ohrožení v Polsku – právo, praxe, výzvy

Krzysztof Sałaciński

Předseda polského výboru Modrého štítu
Poradce ministra kultury a národního dědictví

Změny globální bezpečnostní situace

DOPOSUD	NYNÍ
<ul style="list-style-type: none"> ▪ VYSOKÁ ÚROVEŇ STABILITY A VYSOKÁ ÚROVEŇ VOJENSKÉHO OHROŽENÍ	<ul style="list-style-type: none"> ▪ NÍZKÁ ÚROVEŇ STABILITY A VYSOKÁ ÚROVEŇ VOJENSKÉHO OHROŽENÍ
<ul style="list-style-type: none"> ▪ NEBEZPEČÍ VYPUKNUTÍ GLOBÁLNÍ JADERNÉ VÁLKY	<ul style="list-style-type: none"> ▪ NEBEZPEČÍ ŠÍŘENÍ JADERNÝCH ZBRANÍ A JINÝCH ZBRANÍ HROMADNÉHO NIČENÍ
<ul style="list-style-type: none"> ▪ HROZBA ROZSÁHLÉHO KONFLIKTU	<ul style="list-style-type: none"> ▪ HROZBA LOKÁLNÍCH A REGIONÁLNÍCH KONFLIKTŮ
<ul style="list-style-type: none"> ▪ ČINNOST TERORISTICKÝCH SKUPIN OMEZENA NA REGION ČI STÁT	<ul style="list-style-type: none"> ▪ MOŽNOST ÚTOKU NA LIBOVOLNÉM MÍSTĚ SVĚTA

Typy ohrožení kulturního dědictví a institucí

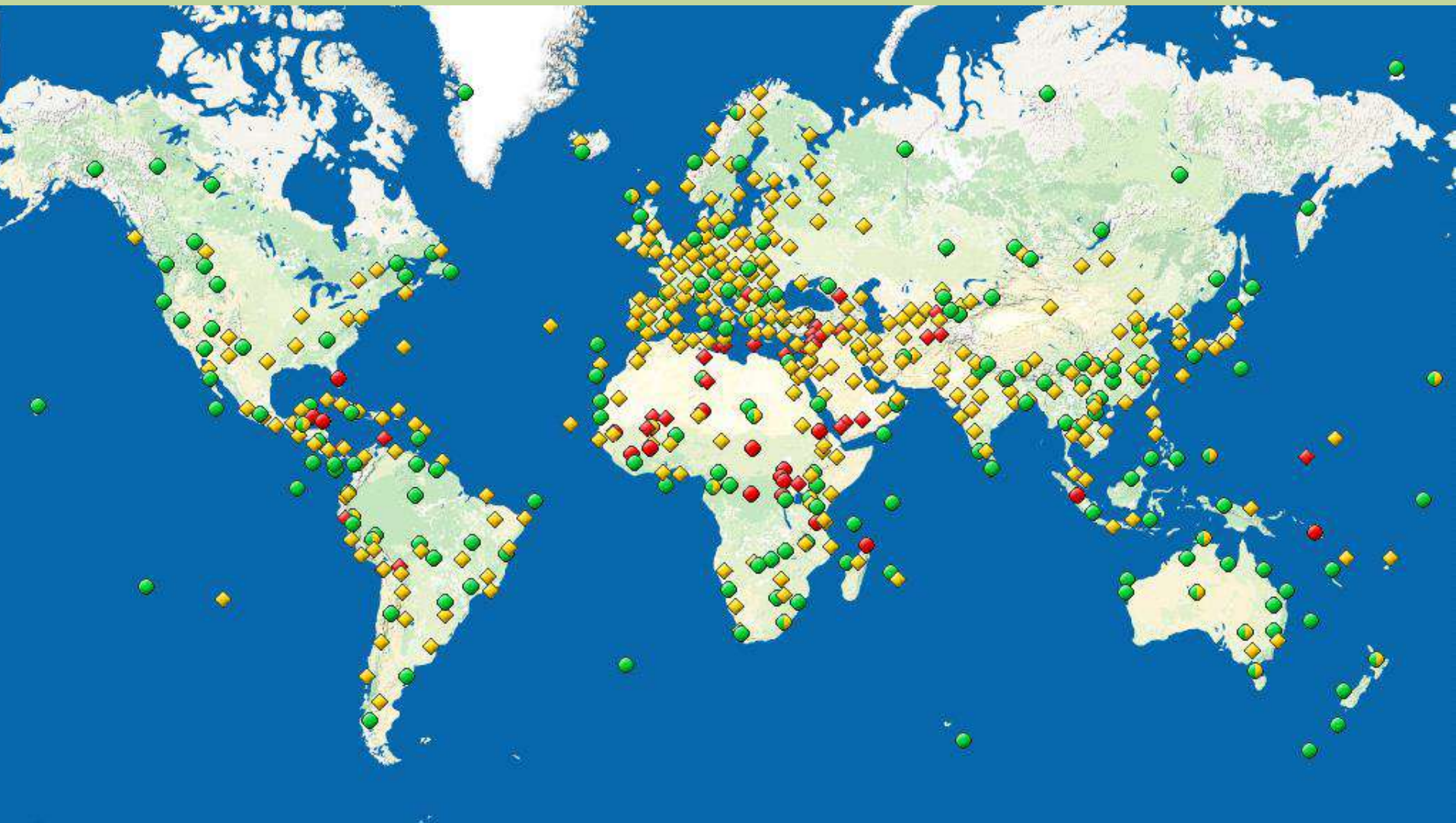
- přírodního původu (cca 20 typů): mj. přírodní eroze, zemětřesení (např. Nepál 2015), požáry (katedrála Notre-Dame 2019, mešita al-Aksá 2019), uragány;
- způsobené člověkem (cca 40 typů): zemědělství, výstavba, loupeže:
  - ozbrojené konflikty, lokální a mezinárodní terorismus
  - záměrné ničení
  - zanedbání!

Následky ozbrojených konfliktů pro kulturní dědictví a instituce

- **Záměrné ničení** kulturního dědictví a institucí se stalo součástí strategie války v 21. století. Dochází k rozsáhlému ničení kulturních statků!
- Ztráty na **hmotném dědictví**, zejm. archeologickém (unikátní a neobnovitelné), ale i **nehmotném**.
- Např. **ničení a drancování památek tzv. Islámským státem** na pomezí Sýrie a Iráku (2014–2017) bylo **dobře organizované**: vydávala se povolení, vybíraly platby.
- **Na Blízkém východě bylo upuštěno od archeologických výzkumů**:
  - ✓ např. Jemen, Libye, Sýrie – zcela,
  - ✓ Irák – částečně (region iráckého Kurdistánu do roku 2011, jih do roku 2017).
- **Výpadek konzervačních a restaurátorských prací** a každodenní památkové péče i u nejcennějších památek na seznamu UNESCO způsobuje degradaci památkové matérie.
- **Záměrná destrukce kulturních institucí (muzea, knihovny)**, zabíjení lidí spojených s kulturou a vědou: intelektuálů, archeologů, architektů, konzervátorů, restaurátorů.

Světové kulturní dědictví

Více než 1 100 lokalit ve 165 zemích
54 objektů je OHROŽENO

Polský příspěvek k ochraně ohroženého kulturního dědictví

- Schválení katalogu mezinárodních závazků – trvalý právní základ
- Historické zkušenosti se záchranou kulturního dědictví v průběhu dějin, zejm. během druhé světové války
- Unikátní kroky na ochranu kulturního dědictví v Iráku a Afghánistánu
- Meziresortní iniciativy, realizace mezinárodních projektů a programů

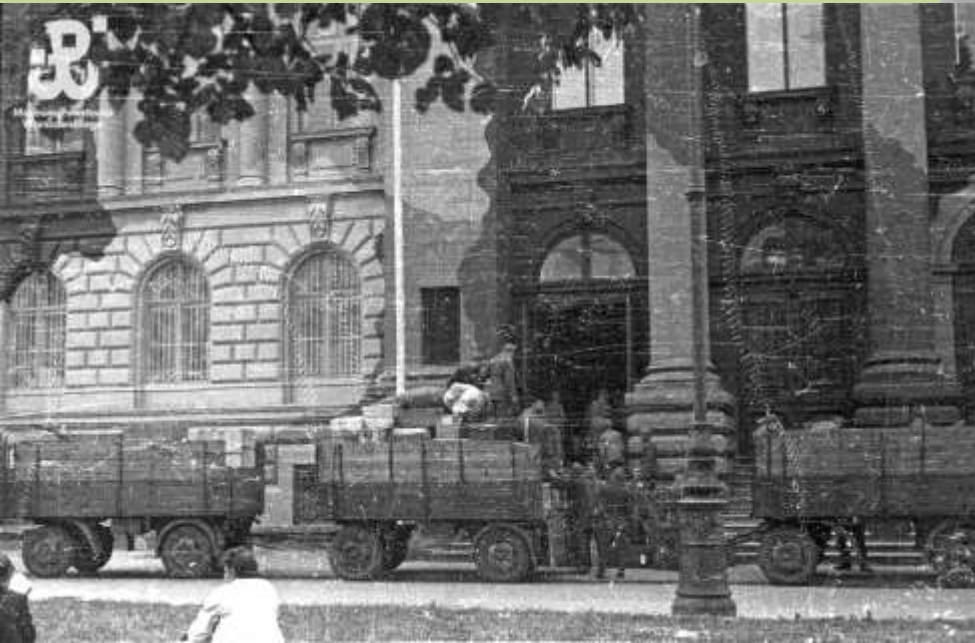
Záchrana polských památek během druhé světové války

„Vezměte národu jeho kulturu
a přestane jako národ existovat.“
(Joseph Göbbels)

- H. Göring – koordinátor drancování
- Němci a Rusové uloupili na území Polska **asi 516 000 uměleckých děl** (+ cca **2 mil.** zničených památkových budov)

(Podle: M. Wołagiewicz, 1945)

- **dr. Stanisław Świerz-Zaleski**
(Krakov)
- **prof. Stanisław Lorentz**
(Varšava)
- **prof. Mieczysław Gębarowicz**
(Lvov)

Varšavské doporučení ohledně obnovy a rekonstrukce kulturního dědictví

- Schváleno na závěr konference *Obnova světového dědictví – výzvy*, která se konala ve Varšavě 6.–8. května 2018.
- Týká se moderních standardů a osvědčených postupů v oblasti obnovy lokalit světového dědictví zničených v důsledku ozbrojených konfliktů a přírodních katastrof.
- Dokument se odvolává na příklady a zkušenosti spojené s obnovou Varšavy po druhé světové válce.
- Doporučení obsahuje zásady postupu při procesu obnovy a rekonstrukce zničených objektů, památkových souborů a měst se zvláštním důrazem na historická města. Jedná se o následující zásady:
  - respekt k hodnotě a autenticitě hmotné substance;
  - rozhodování dle doktríny památkové péče;
  - plánování dlouhodobé strategie obnovy;
  - řízení procesu obnovy;
  - zohlednění potřeb komunity.

Spolupráce Ministerstva národní obrany a Ministerstva kultury a národního dědictví

Obranné úkoly

Jedná se o opatření orgánů veřejné správy v rámci obranných příprav státu,

realizovaná v době:

- míru;
- vnějšího bezpečnostního ohrožení státu a války.

PRÁVNÍ ZÁKLAD

ZÁKON

ze dne 11. března 2022 o obraně vlasti

Nařízení rady ministrů

ze dne 21. září 2004

ve věci obranné připravenosti státu

Nařízení ministra kultury a národního dědictví

ze dne 8. prosince 2017

*ve věci organizace a způsobu realizace úkolů
v rámci všeobecné branné povinnosti*

Obranné úkoly vykonávají

- premiér;
- ministři (včetně ministra kultury a národního dědictví);
- vojvodové, maršálci vojvodství; [krajská úroveň – pozn. překl.]
- primátoři a starostové velkých i menších měst;
- podnikatelé, vedoucí organizačních jednotek státu – ředitelé kulturních institucí;
- společenské organizace;
- jednotliví občané.

Proces obranných příprav dle stavů obranné připravenosti státu

NA WSZYSTKICH SZCZEBLACH ADMINISTRACJI PUBLICZNEJ
PRZYGOTOWANIA OBRONNE BĘDĄ REALIZOWANE W STANACH
GOTOWOŚCI OBRONNYCH PAŃSTWA:

Nařízení rady ministrů ze dne 21. září 2004
ve věci obranné připravenosti státu (Dz. U. 219.2218)

Strategie národní bezpečnosti Polské republiky

- Schválena 12. května 2020 prezidentem Polské republiky na žádost předsedy rady ministrů (tj. premiéra)
- Určuje komplexní vizi utváření národní bezpečnosti Polské republiky ve všech dimenzích
- Vyplývá z potřeby zajistit státu schopnost předcházet ohrožením a dostát výzvam, před něž Polsko staví měnící se bezpečnostní situace
- Ustanovení SNB je třeba rozvinout a zohlednit v domácích strategických dokumentech z oblasti národní bezpečnosti a rozvoje Polska
- SNB zohledňuje kontext členství Polska v NATO a EU

Třetí pilíř Strategie národní bezpečnosti. Identita a kulturní dědictví

Dva strategické cíle:

1. Národní identita Polské republiky
2. Budování pozitivního obrazu Polska

Čtyři úkoly v rámci 1. strategického cíle – posílení národní identity

Úkol 1.2: Zdokonalit nástroje a procesy ochrany kulturního dědictví v případě válečného a krizového ohrožení se zohledněním subjektů a institucí realizujících úkoly pro zajištění bezpečnosti státu

Čím je potřeba začít?

- Diagnostika současného právního a organizačního stavu v Polské republice v oblasti ochrany kulturního dědictví v případě vojenského a krizového ohrožení
- Meziresortní konzultace
- Zohlednění regulací EU a dalších mezinárodních subjektů
- Výměna zkušeností s evropskými partnery, hledání právních a organizačních řešení s přihlédnutím k evropským a světovým zkušenostem

Mezinárodní úmluvy o ochraně kulturního dědictví

1. *Úmluva na ochranu kulturních statků za ozbrojeného konfliktu* (Haag, 14. května 1954) spolu s *1. a 2. protokolem* (1999); (také *Ženevské úmluvy* z roku 1949 a *1. dodatkový protokol* z roku 1977)
2. *Úmluva o opatřeních k zákazu a zamezení nedovoleného dovozu, vývozu a převodu vlastnictví kulturních statků* z 14. srpna 1970 (Polsko ratifikovalo v roce 1974)
3. *Úmluva o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví* z 16. listopadu 1972 (Polsko ratifikovalo v roce 1976)
4. *Úmluva o ochraně podvodního kulturního dědictví* z 6. listopadu 2001 (Polsko ratifikovalo v roce 2021)
5. *Úmluva UNESCO o zachování nemateriálního kulturního dědictví* z 17. října 2003 (Polsko ratifikovalo v roce 2011)

Haagská úmluva, 1. protokol (1954) a 2. protokol (1999)

- Základní právní dokument chránící kulturní statky v rámci mezinárodního humanitárního práva regulujícího ozbrojené konflikty
- Univerzální charakter (vztahuje se na konflikty po celém světě)
- *Haagská úmluva* má nyní 113 ratifikantů, *1. protokol* podepsalo 110 států *2. protokol k Haagské úmluvě* podepsalo 84 států (stav k roku 2021)
  - Dva hlavní cíle:
    - ✓ „zabezpečit“ (v době míru)
    - ✓ „respektovat“ (v případě ozbrojeného konfliktu)
  - Definice kulturního statku
  - Vzor ochranného znaku a pravidla jeho používání
  - Kategorie objektů se statutem chráněného objektu
  - Mezinárodní rejstřík kulturních statků pod ochranou UNESCO
  - Povinnost plánovat opatření na ochranu kulturních statků během ozbrojeného konfliktu v době míru

Ruské přivlastňování dědictví východní Ukrajiny od anexe v roce 2014

Podle zprávy UNESCO z 10. září 2021 (38 stran) se Rusko na území
Krymu dopouští:

- přivlastňování ukrajinského kulturní dědictví, deklarovaného převzetí vlastnictví všech muzejních objektů a památek včetně 4 095 národních a lokálních památek pod ochranou;
- nelegálního vývozu nebo vystavování muzejních artefaktů;
- provádění neoprávněných archeologických vykopávek;
- zastírání stop kulturní přítomnosti krymských Tatarů na poloostrově s cílem oslabit „*fundamentální roli původního muslimského obyvatelstva v dějinách Krymu*“ a získat „*historické ospravedlnění své okupace*“.

Rusko se tohoto přivlastňování dopouští v rámci realizace své dlouhodobé strategie posilování historické, kulturní a náboženské dominance nad minulostí, současností i budoucností Krymu.

- Instrumentalizace kulturního dědictví pro potřeby politiky má na Krymu v ruských plánech strategickou roli.

Válka na Ukrajině

24. února 2022

- Vydání nařízení ministra kultury a národního dědictví dne 23. února 2020 ve věci monitoringu a analýzy ohrožení kulturního dědictví
- Monitoring východního pohraničí, pokud jde o ochranu kulturního dědictví
- Vytvoření Centra pomoci kulturním institucím Ukrajiny
- Analýza právních řešení – zdokonalení systému ochrany kulturního dědictví v případě ohrožení

Polské právo

- Čl. 5 Ústavy Polské republiky stanoví, že PR „*střeží národní dědictví*“.
- K ochraně kulturních statků se vztahuje mnoho zákonů upravujících jednotlivá odvětví a k nim příslušných prováděcích předpisů.
- *Zákon o ochraně památek a péči o ně z 23. července 2003.*
  - Obsahuje také normativní ustanovení a oprávnění ohledně ochrany památek v případě ozbrojeného konfliktu a krizových situací.
  - Ukládá ministroví kultury a národního dědictví povinnost vypracovat národní plán ochrany památek v případě ozbrojeného konfliktu a krizových situací.

Nařízení ministra kultury z 25. srpna 2004 ve věci organizace a způsobu ochrany památek v případě ozbrojeného konfliktu a krizových situací (Dz. U. č. 212, pol. 2153)

- **§ 1:** ochrana památek v případě ozbrojeného konfliktu a krizových situací spočívá v plánování, přípravách a realizaci preventivních, dokumentačních, zabezpečovacích, záchranných a konzervačních opatření, jejichž cílem je uchránit památky před zničením, poškozením nebo ztrátou.
- Výše uvedené ochranné činnosti realizují orgány veřejné správy příslušných stupňů a vedoucí organizačních jednotek vlastních památky s využitím vlastních finančních prostředků.
- Jedním z podstatných prvků plnění povinností v oblasti řádné ochrany památek je tvorba plánů ochrany památek v případě ozbrojeného konfliktu a mimořádné situace. Jsou integrální součástí plánů civilní obrany.
- Tvorbu plánů ochrany památek reguluje příslušné nařízení, jejich obsah příloha k nařízení – *Směrnice pro přípravu a realizaci plánů ochrany památek v případě ozbrojeného konfliktu a krizových situací*.

Právní ochrana muzeálií

- *Zákon o muzeích* (Dz. U. 1997, č. 5, pol. 24).
- Nařízení ministra kultury a národního dědictví z:
  - 30. srpna 2004 *ve věci rozsahu, forem a způsobu vedení evidence památek v muzeích* (Dz. U. 2004, č. 2002, pol. 2073);
  - 15. května 2008 *ve věci podmínek, způsobu a postupu při převozu muzeálií* (Dz. U. 2008, č. 91, pol. 569);
  - **19. září 2014 ve věci zabezpečení muzejních sbírek před požárem, krádeží a jiným nebezpečím spojeným s rizikem jejich zničení nebo ztráty** (Dz. U. pol. 1240).

Etapy ochrany památek v krizových situacích a v případě ozbrojeného konfliktu

- I. Etapa prevence a přípravných prací (preventivní fáze)
- II. Etapa zvýšení připravenosti (fáze připravenosti)
- III. Etapa reakce (fáze reakce)
- IV. Etapa zabezpečení a dokumentace (fáze obnovy)

Nařízení ministra kultury z 25. srpna 2004 ve věci organizace a způsobu ochrany památek v případě ozbrojeného konfliktu a krizových situací

(Dz. U. č. 212, pol. 2153)

Plány ochrany památek

(nař. min. kultury z 24. 8. 2004)

- Připravují se pro případ situace bezprostředního ohrožení, zničení nebo ztráty památkových objektů. Jejich součástí je:
  - stav chráněných fondů;
  - ohrožení;
  - cíl činnosti;
  - způsob realizace;
  - potřebné síly a prostředky;
  - čas a náklady provedení činností.
- Plán musí být naprosto **reálný**.
- Neexistují právní mechanismy umožňující vynutit povinnost tyto plány připravit.

I. Etapa prevence a přípravných prací (preventivní fáze)

V době předcházející výskytu ozbrojeného konfliktu nebo krizové situace má zásadní význam:

- 1. vypracování plánů ochrany památek v případě ozbrojeného konfliktu nebo krizových situací;**
- 2. kontrola a zdokonalování technického stavu památek;**
- 3. instalace zabezpečovacích systémů včetně detekční a poplašné signalizace a udržování těchto systémů v chodu.**

II. Etapa zvýšení připravenosti (fáze připravenosti) – kroky:

1. demontáž a ukrytí nejcennějších architektonických detailů a prvků vybavení;
2. příprava a rozmístění znaků *Úmluvy na ochranu kulturních statků za ozbrojeného konfliktu* z 14. 5. 1954;
3. shromáždění zařízení, přístrojů, nástrojů, obalových materiálů a dalšího potřebného vybavení a jeho udržování ve stavu připraveném k použití;
4. organizace systémů monitoringu ohrožení;
5. výstrahy a upozornění;
6. **určení a příprava pracovních týmů pro zabezpečovací práce a ochranné činnosti.**

Ochrana movitých památek zahrnuje:

(dle nařízení min. kultury z 24. 8. 2004)

- jejich **zabezpečení** před zničením nebo poškozením v místě stálého uložení;
- **organizaci** trvalého dozoru;
- **přesun** do jiných připravených prostor organizační jednotky;
- **rozmístění** památek do jiných vytipovaných a připravených objektů ve stejné lokalitě;
- **evakuaci** do určených a předem připravených objektů mimo lokalitu jejich stálého uložení nebo do zahraničí.

Výše uvedené kroky realizují mj. vedoucí organizačních jednotek vlastnících památky s využitím finančních prostředků těchto jednotek.

Odpovědnost za provádění činností k ochraně movitých památek

- Ředitel řídí celkovou ochranu památek prostřednictvím svých zástupců.
- **Za ochranu a zabezpečení movitých památek před zničením, poškozením či ztrátou v krizových situacích a během přesunu vybraných movitých památek do úkrytů odpovídají:**
  - za přesun z míst dosavadního užívání do úkrytu – kurátoři sbírek;
  - za setrvání ve výstavních sálech – vedoucí oddělení expozic a kurátoři sbírek;
  - za exponáty dočasné výstavy – kurátoři výstav;
  - za památky v procesu údržby – vedoucí příslušných konzervačních a restaurátorských dílen;
  - (...)

Rozsah povinností kurátorů sbírek a vedoucích oddělení v rámci týmu řízení ochrany památek

- Určit zástupce oprávněného plnit úkoly v případě nepřítomnosti interního kurátora/vedoucího.
- Vykonávat bezprostřední organizační a věcný dozor nad výběrem movitých památek určených k zabezpečení a přesunu v rámci muzea/kulturní instituce.
- Disponovat výkazem movitých památek určených k ukrytí.
- Řídit práci úkolového týmu vytvořeného v rámci oddělení, který má na starosti přesun a zabezpečení vytipovaných památek.
- Kontrola stavu a zabezpečení všech movitých památek po dokončení přesunu.
- Trvalý dozor nad všemi movitými památkami podléhajícími dispozici kurátora sbírek, oddělení.
- Zajištění veškeré dokumentace ohledně muzejních sbírek v dočasném místě uložení a ve vybraném úkrytu.

Úkolový tým pro koordinaci zabezpečovacích prací

- Předpokládá se, že práce nezbytné k zabezpečení muzejních sbírek v místě užívání a přesun vybraných památek do bezpečí zajistí zaměstnanci jednotlivých organizačních i odborných oddělení.
- Pro řádné zajištění výše uvedených prací vytvoří kurátoři sbírek a vedoucí oddělení ve svých strukturách úkolový tým, který bude koordinovat zabezpečovací činnosti a přesun movitých památek na určená místa.
- Organizace týmu a rozsah činností:
  - ✓ **Složení:** vedoucí, zástupce vedoucího, konzervátor dle příslušných památek, zaměstnanec odpovědný za technické zajištění (materiály a obaly, dopravní prostředky);
  - ✓ **Úkoly vedoucího týmu:**
    - připravit členy týmu na řádné zabezpečení a zabalení muzeálií;
    - rozdělit členům týmu úkoly;
    - udržovat členy týmu v pohotovosti a připravené k provedení svěřených úkolů;
    - specifikovat činnosti v rámci úkolů týmu;
    - dohodnout s příslušným oddělením způsob balení muzeálií;
    - navrhovat potřebné vzory a způsoby balení a ochranných a izolačních materiálů;
    - orientovat se v nařízeních, směrnicích a dalších předpisech ohledně ochrany památek (protipožární směrnice, směrnice pro přípravu sbírek k evakuaci aj.)

Úkolový tým pro koordinaci zabezpečovacích prací

➤ Organizace týmu a rozsah činností:

- ✓ **Obecné činnosti v rámci zabezpečení památek** (aktualizace evidence muzeálií, příprava obalových materiálů a prostředků).
- ✓ **Konzervační zabezpečení** (vedoucí odpovídá za konzervační přípravu exponátů k balení (do beden), bezpečný přesun a uchování v úkrytu).
- ✓ **Materiální zabezpečení** (vedoucí odpovídá za zabezpečení, uchování a evidenci obalů a dalších materiálů; eviduje množství potřebného obalového, ochranného a izolačního materiálu a pomocných prostředků, materiálů a vybavení k balení).
- ✓ **Interní transport** (vedoucí týmu organizuje práci spojenou s přesunem muzeálií s využitím nástrojů a prostředků interního transportu).

➤ Úkoly v době míru:

- ✓ **plánování zásob** konzervačních prostředků a materiálů potřebných pro realizaci úkolů v případě krizových situací;
- ✓ **vypracování** zjednodušených metod konzervačního zabezpečení muzeálií.

➤ Úkoly realizované v době ohrožení:

- ✓ **shromáždění (nákup) prostředků** k zabalení vytipovaných muzeálií a materiálů k provedení konzervačních zásahů;
- ✓ **aktivace činnosti týmu** a provádění konzervačních prací a zabezpečení movitých památek.

Směrnice pro přípravu sbírek k evakuaci

- Vytvořená v rámci realizace nařízení Min. kultury a národního dědictví 19. září 2014 *ve věci zabezpečení muzejních sbírek před požárem, krádeží a jiným nebezpečím spojeným s rizikem jejich zničení nebo ztráty* (Dz. U. pol. 1240).

- Obsah:
  1. Příčiny provádění evakuace sbírek
  2. Rozsah evakuace sbírek
  3. Organizace evakuace sbírek
  4. Způsob evakuace sbírek
  5. Místo evakuace sbírek
  6. Uchování sbírek na novém místě
  7. Úkolový tým pro evakuaci sbírek
  8. Nouzová čísla – schéma spojení
  9. Schéma řízení evakuace
  10. Seznam prostředků k evakuaci sbírek
  11. Výkaz movitých sbírek určených k evakuaci

Závěry

- Riziko mimořádných situací přináší nutnost preventivní přípravy.
- Součástí zabezpečení movitých památek je:
  1. analýza mimořádné situace a způsobu reakce na ni;
  2. vytvoření úkolového týmu;
  3. vypracování hierarchizovaného soupisu památek/exponátů (označení nejcennějších, méně cenných, těch, které lze ponechat na místě);
  4. monitoring stavu památek v mimořádné situaci.

Nový pohled na obranné a krizové přípravy v muzeích a kulturních institucích

- Nový zákon ze dne 11. března 2022 o obraně vlasti /prováděcí předpisy/
- Návrh právních řešení ohledně ochrany obyvatel a civilní obrany
- Pokus zavést ustanovení týkající se úkolů v době války do zákona o muzeích
- Realizace úkolů vyplývajících z právní úpravy a doporučení Ministerstva kultury a národního dědictví /7. března 2022/
- Instituce musí vnímat nutnost ochrany bezpečnosti kulturního dědictví a plnit závazky vyplývající z právní úpravy
- Příprava odpovídajících postupů včetně pravidel evakuace sbírek
- Realizace systémových kroků ohledně bezpečnostních struktur v instituci
- /dobré a špatné vzorce/
- Zavedení příslušných ustanovení do statutu, organizačního řádu a pracovní náplně osob na jednotlivých pozicích
- Vytvoření specializovaných center Modrého štítu ve velkých muzejních institucích

Hlavní směry činnosti polského výboru Modrého štítu

- Popularizace a propagace *Haagské úmluvy a 2. protokolu*,
- informační, vzdělávací a školicí činnost,
- příprava a vydávání publikací a informačních materiálů,
- tvorba regionálních kontaktních bodů,
- příprava kandidátů na experty civilně-vojenské spolupráce,
- propagace znaku Modrého štítu a jeho autora – polského profesora Jana Zachwatowicze,
- popularizace prostřednictvím webové stránky,
- poradní a expertní činnost,
- propagace myšlenky Modrého štítu a činnosti Polského výboru Modrého štítu (program, připravenost, pomoc, rada).

Děkuji za pozornost!